

מבוא

תלמידים ומורים יקרים,

ספר המיקוד שבו אתם אווזים עומד בכל הדרישות העדכניות ביותר של הפיקוח על הוראת האזרחות לקראת בגרות מועד חורף וקיץ 2027 ומעודכן לפי הנחיות משרד החינוך. הספר מעודכן לפי הנחיות חוזר מפמ"ר 1 לשנת תשפ"ז. הספר מיועד עבור תלמידים הלומדים במתווה הישן ותלמידים אקסטרנים. הספר מוסיף ממד ייחודי ומעשיר לתהליך הלמידה, כתוב בצורה פשוטה ונגישה לכל תלמיד, ומאפשר למידה רלוונטית ואקטואלית.

הספר כולל:

- סיכום חומר הלימוד לבגרות בצורה תמציתית ועניינית.
- הגדרות המושגים בהתאם למסמך מחוון המושגים העדכני של משרד החינוך.
- טכניקות מגוונות לזכירת הגדרות המושגים.
- טבלאות מארגנות ותרשימים התורמים להבנת החומר וארגונו בצורה בהירה.
- קישורים לכתבות ולסרטונים המדגימים את החומר.
- עבודה על מיומנויות מהותיות להצלחה בבחינת הבגרות בליווי תרגול רב.
- פרק הכנה לבגרות, ובו טבלה מארגנת מושגים, הסבר על מבנה הבחינה ועל סוגי השאלות, טיפים ללמידה לבחינה ולהתנהלות במהלכה וארבע בחינות מסכמות בליווי תשובות.

הסבר על האייקונים המלווים את הפרקים:

מושג לבגרות - אייקון הנועד להדגיש מושג בחומר שיש לדעת את הגדרתו

עצור! בגרות לפניך - אייקון הנועד להדגיש שיוך מושגים לקטגוריות כטיפ מארגן לבחינת הבגרות

תרגול לבגרות - אייקון המסמל שאלות הכנה בנוסח בחינת הבגרות

לכודים ברשת - אייקון המסמל סרטון אקטואלי המדגים את החומר מהרשת

1

2

הרקע ההיסטורי להכרזת המדינה

1947
החלטה 181
תוכנית החלוקה

1922
כתב המנדט

1917
הצהרת בלפור

צילום: לע"מ

דוד בן גוריון קורא את נוסח ההכרזה על הקמת המדינה 14.5.1948

הרקע ההיסטורי להקמת המדינה

בפרק זה נכיר את המושגים הבאים: כתב המנדט, הצהרת בלפור, החלטה 181 – תוכנית החלוקה

לכודים ברשת

1. כדי להבין את האירועים ההיסטוריים אשר קדמו להקמת המדינה, היכנסו להרחבה למיקוד באתר רכס, וצפו בסרטון: "על הקמת המדינה ועל אלו שבזכותם היא קמה".

<https://tinyurl.com/5ys65tft>

2. **סקירת האירועים שקדמו להקמת המדינה:** ב-14 במאי 1948 הכריז דוד בן גוריון על הקמתה של מדינה יהודית בארץ ישראל – מדינת ישראל. מספר אירועים בארץ ישראל ומחוצה לה היו הבסיס להקמתה. לאחר מלחמת העולם הראשונה הייתה ארץ ישראל נתונה לשלטון המנדט הבריטי. ראוי לציון הקשר המיוחד בין התנועה הציונית לבריטניה. קשר זה שימש כתשתית להקמתה של מדינה יהודית בארץ ישראל, וקיבל ביטוי מובהק ב"הצהרת בלפור" וב"כתב המנדט". בשנת 1947, לאחר אירועים שונים, החליטה בריטניה להעביר את שאלת ארץ ישראל לטיפול האו"ם. ההחלטה שהתקבלה באו"ם, שנקראה החלטה 181, דיברה על חלוקת ארץ ישראל לשתי מדינות – יהודית וערבית – ועל השארת ירושלים בפיקוח בינלאומי. החלטה 181 התקבלה בקרב היישוב היהודי, אך לא כן ביישוב הערבי, ובעקבותיה פרצה מלחמת העצמאות. המנהיגות היהודית הכריזה על הקמת המדינה ב-14 במאי 1948.
3. להלן טבלה ובה מפורטים האירועים ההיסטוריים שקדמו להקמת המדינה:

1917 - הצהרת בלפור	1922 - כתב המנדט	1947 - החלטה 181
המוען: שר החוץ הבריטי בלפון.	נותן המנדט: חבר הלאומים.	המחליט והזמן: האו"ם, ב-29 בנובמבר 1947.
הנמען: הלורד היהודי רוטשילד.	למי: לבריטניה.	סעיפי ההחלטה: להקים בחלק שנותר מהמנדט בארץ ישראל שתי מדינות: יהודית וערבית.
התוכן: שר החוץ מודיע על החלטת ממשלת בריטניה לקדם הקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל.	תוכן המסמך: הקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל משני עברי הירדן.	התגובות להחלטה: ההנהגה היהודית הסכימה, בעוד ההנהגה הערבית התנגדה, ופתחה במלחמה על היישוב היהודי.
	התנאי לקבלת המנדט: שמירה על הזכויות האזרחיות והדתיות של לא יהודים בארץ ישראל.	

מושג לבגרות

הצהרת בלפור. מכתב ששלח שר החוץ הבריטי בלפון ללורד היהודי רוטשילד. במכתב שר החוץ מודיע על החלטת ממשלת בריטניה לקדם הקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל.

מושג לבגרות

כתב המנדט. חבר הלאומים מסמיך את בריטניה להקים בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל משני עברי הירדן. המנדט שניתן מדגיש את הצורך לשמור על הזכויות האזרחיות והדתיות של לא יהודים בארץ ישראל.

מושג לבגרות

החלטה 181 - תוכנית החלוקה. החלטת האו"ם מ-29 בנובמבר 1947 להקים בחלק שנותר מהמנדט בארץ ישראל שתי מדינות: יהודית וערבית. להחלטה הגיבו הצדדים באופן שונה: ההנהגה היהודית הסכימה, ואילו ההנהגה הערבית התנגדה ופתחה במלחמה על היישוב היהודי.

1

2

הכרזת העצמאות

החלק ההצהרתי:

חלק זה מתייחס לעתיד, ובו מוצגים עקרונות היסוד של מדינת ישראל. כמו כן מופיעים בחלק זה פניות והתחייבויות לגורמים שונים (או"ם, מדינות שכנות, ערביי ישראל ויהודי התפוצות).

החלק המעשי:

חלק זה מתייחס להווה, והוא קובע החלטות שונות כגון: שם המדינה, מוסדות וסדרי השלטון בה.

החלק ההיסטורי:

חלק זה מתייחס לעבר, ובו מוצגות הצדקות להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל. (היסטורית, טבעית ובינ"ל).

בחלק המעשי ובחלק ההצהרתי באים לידי ביטוי מאפיינים יהודיים ודמוקרטיים של מדינת ישראל.

הכרזת העצמאות

בפרק זה נכיר את המושגים הבאים: הכרזת העצמאות, הכרזת העצמאות - הצדקות היסטוריות, הכרזת העצמאות - הצדקות בינלאומיות (משפטיות), הכרזת העצמאות - הצדקה טבעית / אוניברסלית, מאפיינים יהודיים של המדינה הבאים לידי ביטוי בהכרזה, מאפיינים דמוקרטיים של המדינה הבאים לידי ביטוי בהכרזה ופניות לגורמים שונים.

1. ב-14 במאי 1948 (ה' באייר תש"ח) הוכרזה עצמאותה של מדינת ישראל. בפרק זה נדון בתוכנה ובמשמעויותיה.

מושג לבגרות

הכרזת העצמאות

מסמך ההכרזה על מדינת ישראל שעליו חתמו דוד בן גוריון וחברי מועצת העם בתל אביב, וקיבל ביטוי בהכרזה הרשמית ב-ה' באייר תש"ח, בעיצומה של מלחמת העצמאות. המסמך כולל חלק היסטורי, חלק מעשי וחלק הצהרתי.

שימו לב!

כדי לזכור את ההגדרה אנו ממליצים לפרק אותה לשאלות הבאות:
מהי מהות המסמך? מסמך ההכרזה על מדינת ישראל.
מי חתם על המסמך? דוד בן גוריון וחברי מועצת העם.
מתי? ה' באייר תש"ח בעיצומה של מלחמת העצמאות.
היכן? בתל אביב.
אילו חלקים כוללת ההכרזה? חלק היסטורי, חלק מעשי וחלק הצהרתי.

2. חלקי ההכרזה:

הכרזת העצמאות כוללת שלושה חלקים:
א. החלק הראשון עוסק בעבר. חלק זה מטרתו לבטא את ההצדקות להקמתו של בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל. אפשר לראות שלושה סוגים של הצדקות - היסטורית, טבעית ובינלאומית.
"בארץ ישראל קם העם היהודי, בה עוצבה דמותו הרוחנית, הדתית והמדינית, בה חי חיי קוממיות ממלכתית, בה יצר נכסי תרבות לאומיים וכלל-אנושיים והוריש לעולם כולו את ספר הספרים הנצחי. לאחר שהוגלה העם מארצו בכוח הזרוע שמר לה אמונים בכל ארצות פזוריו, ולא חדל מתפילה ומתקווה לשוב לארצו ולחדש בתוכה את חירותו המדינית. מתוך קשר היסטורי ומסורתי זה חתרו היהודים בכל דור לשוב ולהיאחז במולדתם העתיקה; ובדורות האחרונים שבו לארצם בהמונים, וחלוצים, מעפילים ומגנים הפריחו נשמות, החיו שפתם העברית, בנו כפרים וערים, והקימו יישוב גדל והולך השליט על משקו ותרבותו, שוחר שלום ומגן על עצמו, מביא ברכת הקידמה לכל תושבי הארץ ונושא נפשו לעצמאות ממלכתית. בשנת תרנ"ז (1897) נתכנס הקונגרס הציוני לקול קריאתו של הוגה חזון המדינה היהודית תיאודור הרצל, והכריז על זכות העם היהודי לתקומה לאומית בארצו."

זכות זו הוכרה בהצהרת בלפור מיום ב' בנובמבר 1917, ואושרה במנדט מטעם חבר הלאומים, אשר נתן במיוחד תוקף בינלאומי לקשר ההיסטורי שבין העם היהודי לבין ארץ ישראל ולזכות העם היהודי להקים מחדש את ביתו הלאומי.

השוואה שנתחוללה על עם ישראל בזמן האחרון, בה הוכרעו לטבח מיליונים יהודים באירופה, הוכיחה מחדש בעליל את ההכרח בפתרון בעיית העם היהודי מחוסר המולדת והעצמאות על ידי חידוש המדינה היהודית בארץ ישראל, אשר תפתח לרווחה את שערי המולדת לכל יהודי ותעניק לעם היהודי מעמד של אומה שוות זכויות בתוך משפחת העמים.

שארית הפליטה שניצלה מהטבח הנאצי האיום באירופה ויהודי ארצות אחרות לא חדלו להעפיל לארץ ישראל, על אף כל קושי, מניעה וסכנה, ולא פסקו לתבוע את זכותם לחיי כבוד, חירות ועמל-ישרים במולדת עמם. במלחמת העולם השנייה תרם היישוב העברי בארץ את מלוא-חלקו למאבק האומות השוחרות חירות ושלוש נגד כוחות הרשע הנאצי, ובדם חייליו ובמאמצו המלחמתי קנה לו את הזכות להימנות עם העמים מייסדי ברית האומות המאוחדות.

ב-29 בנובמבר 1947 קיבלה עצרת האומות המאוחדות החלטה המחייבת הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל; העצרת תבעה מאת תושבי ארץ ישראל לאחוז בעצמם בכל הצעדים הנדרשים מצדם לביצוע ההחלטה. הכרה זוהי זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית."

ההצדקה ההיסטורית - הצגת אירועים היסטוריים מהעבר של העם היהודי הקושר אותו לארץ ישראל. האירועים מופיעים בסדר כרונולוגי, מתקופת התנ"ך ועד למלחמת העולם השנייה.

מושג לבגרות

הכרזת העצמאות: הצדקות היסטוריות

הצדקות להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל הקשורות לאירועים היסטוריים (חובה לזכור שלוש דוגמאות).

1. בה קם העם היהודי, התעצב ויצר נכסי תרבות ובראשם התנ"ך.
2. במהלך הגלות המשיך העם בתקווה ובמאמץ לשוב לארץ ישראל.
3. נעשה מאמץ לשיבה לארץ בדורות האחרונים שהביא להקמת יישוב גדול ומבוסס.
4. השואה הוכיחה את ההכרח בפתרון בעיית האנטישמיות על ידי מדינה יהודית.
5. השתתפות היישוב היהודי במלחמת העולם השנייה הקנתה לו את הזכות להימנות עם העמים באו"ם.

ההצדקה הבינלאומית - בשנים שלפני קום המדינה קיבל העם היהודי הצדקה מגופים וממדינות בעולם להקמת בית לאומי בארץ ישראל. אלו באו לידי ביטוי בהצהרת בלפור, בכתב המנדט ובהחלטה 181.

מושג לבגרות

הכרזת העצמאות: ההצדקות הבינלאומיות (משפטיות)

הצדקה להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל נובעת מהכרה בינלאומית בזכותו של העם היהודי למדינה בארץ ישראל. לדוגמה: הצהרת בלפור, כתב המנדט והחלטת האו"ם על החלוקה.

ההצדקה הטבעית - זכות אוניברסלית שנתפסת כתכלית לעצמה ואינה דורשת נימוקים נוספים. העם היהודי כמו עמים אחרים ראוי למדינה (הזכות להגדרה עצמית).

מושג לבגרות

הכרזת העצמאות: הצדקה טבעית/אוניברסלית

הצדקה להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל הנובעת מהזכות הטבעית והאוניברסלית של כל עם להגדרה עצמית.

עצור! בגרות לפניך

שימו לב!

אם אתם נשאלים בשאלת אירוע בבחינת הבגרות על **הצדקה בהכרזת העצמאות**, להלן כל האפשרויות העומדות בפניכם:

1. הצדקות היסטוריות.
2. הצדקות בינלאומיות.
3. הצדקה טבעית/אוניברסלית.

ב. החלק השני של ההכרזה עוסק בהווה, כלומר בזמן הקמת המדינה. חלק זה מכונה החלק המעשי-אופרטיבי. חלק זה כולל את ההכרזה על הקמת המדינה, את שם המדינה, את מועד ההכרזה, את המוסדות ואת סדרי השלטון במדינה (מועצת המדינה הזמנית והממשלה הזמנית) וכן את הגדרת אופייה של המדינה ("מדינה יהודית")

"לפיכך נתכנסנו, אנו חברי מועצת העם, נציגי היישוב העברי והתנועה הציונית, ביום סיום המנדט הבריטי על ארץ ישראל, ובתוקף זכותנו הטבעית וההיסטורית ועל יסוד החלטת עצרת האומות המאוחדות, אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, היא מדינת ישראל. אנו קובעים שהחל מרגע סיום המנדט, הלילה, אור ליום שבת ו' אייר תש"ח, 15 במאי 1948, ועד להקמת השלטונות הנבחרים והסדירים של המדינה בהתאם לחוקה שתקבע על ידי האספה המכוננת הנבחרת לא יאוחר מ-1 באוקטובר 1948 - תפעל מועצת העם כמועצת מדינה זמנית, ומוסד הביצוע שלה, מנהלת-העם, יהווה את הממשלה הזמנית של המדינה היהודית, אשר תיקרא בשם ישראל".

ג. החלק השלישי של ההכרזה עוסק בעתיד. חלק זה מכונה החלק ההצהרתי. קובע את אופי המדינה כיהודי וכדמוקרטי. כמו כן מפורטות בו פניות והתחייבויות אל גורמים שונים (האו"ם, ערביי ישראל, מדינות ערב השכנות, יהודי התפוצות).

"מדינת ישראל תהא פתוחה לעלייה יהודית ולקניבץ גלויות; תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה; תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונו של נביאי ישראל; תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות; ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות. מדינת ישראל תהא מוכנה לשתף פעולה עם המוסדות והנציגים של האומות המאוחדות בהגשמת החלטת העצרת מיום 29 בנובמבר 1947, ותפעל להקמת האחדות הכלכלית של ארץ ישראל בשלמותה.

אנו קוראים לאומות המאוחדות לתת יד לעם היהודי בבניין מדינתו ולקבל את מדינת ישראל לתוך משפחת העמים.

אנו קוראים - גם בתוך התקפת-הדמים הנערכת עלינו זה חודשים - לבני העם הערבי תושבי מדינת ישראל לשמור על שלום וליטול חלקם בבניין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמניים והקבועים.

אנו מושיטים יד שלום ושכנות טובה לכל המדינות השכנות ועמיהן, וקוראים להם לשיתוף פעולה ועזרה הדדית עם העם העברי העצמאי בארצו. מדינת ישראל מוכנה לתרום חלקה במאמץ משותף לקידמת המזרח התיכון כולו. אנו קוראים אל העם היהודי בכל התפוצות להתלכד סביב היישוב בעלייה ובבניין ולעמוד לימינו במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל.

מתוך ביטחון בצור ישראל הננו חותמים בחתימת ידינו לעדות על הכרזה זו, במושב מועצת המדינה הזמנית, על אדמת המולדת, בעיר תל אביב, היום הזה, ערב שבת, ה' אייר תש"ח, 14 במאי 1948".

פתיחת שערי המדינה לכל יהודי:
"מדינת ישראל תהא פתוחה
לעלייה יהודית ולקיבוץ גלויות".

**שם המדינה וההכרזה על מדינה
יהודית:** "אנו מכריזים בזאת על
הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל
היא מדינת ישראל".

**אלו מאפיינים
בהכרזה מבטאים
את האופי היהודי
של מדינת ישראל?**

**קריאה לכל יהודי להתלכד סביב
המדינה:** "אנו קוראים אל העם
היהודי בכל התפוצות להתלכד
סביב היישוב בעלייה ובבניין
ולעמוד לימינו".

**הקביעה כי המדינה תושתת על
יסודות החירות, הצדק והשלום
במורשתם של נביאי ישראל:**
"מדינת ישראל [...] תהא מושתתה
על יסודות החירות, הצדק והשלום
לאור חזונו של נביאי ישראל".

מושג לבגרות

מאפיינים יהודיים של המדינה הבאים לידי ביטוי בהכרזה

בהכרזה בא לידי ביטוי האופי היהודי של המדינה. לדוגמה (חובה לזכור שתי דוגמאות):

1. בשם המדינה: מדינת ישראל.
2. בפתיחת שעריה לכל יהודי.

מושג לבגרות

מאפיינים דמוקרטיים של המדינה הבאים לידי ביטוי בהכרזה

בהכרזה בא לידי ביטוי האופי הדמוקרטי של המדינה. לדוגמה (חובה לזכור שלוש דוגמאות):

1. הכרזה על קיום בחירות.
2. הבטחה לשוויון זכויות חברתי ומדיני לכל אזרחיה, ללא הבדל דת, גזע ומין.
3. פיתוח הארץ לטובת כל תושביה.

פניות לגורמים שונים

1. **לאו"ם:** לקבל את ישראל אל משפחת העמים.
2. **לערבבי ישראל:** לשמור על השלום, לקחת חלק בהקמת המדינה. על בסיס אזרחות מלאה ושווה במדינה וייצוג מתאים בכל מוסדותיה.
3. **למדינות שכנות:** מושיטים יד לשלום ולשכנות טובה, לשיתוף פעולה במאמץ לקדם את המזרח התיכון כולו.
4. **לעם היהודי בתפוצות:** להתלכד סביב היישוב היהודי, ולסייע במלחמה הגדולה על הגשמת החלום לעצמאות ישראל.

עצור! בגרות לפניך

שימו לב!

אם אתם נשאלים בשאלת אירוע בבחינת הבגרות על **פנייה מבין הפניות לגורמים שונים בהכרזת העצמאות**, להלן כל האפשרויות העומדות בפניכם:

1. לאו"ם.
2. לערבים תושבי מדינת ישראל שזה עתה הוקמה.
3. למדינות שכנות.
4. לעם היהודי בתפוצות.

א. שאלת ידע

הציגו על פי הכרזת העצמאות את ההצדקה להקמת מדינת ישראל: ההצדקה ההיסטורית.

התשובה:

הצדקות להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל הקשורות לאירועים היסטוריים

1. בה קם העם היהודי, התעצב ויצר נכסי תרבות ובראשם התנ"ך.
2. במהלך הגלות המשיך העם בתקווה ובמאמץ לשוב לארץ ישראל.
3. נעשה מאמץ לשיבה לארץ בדורות האחרונים שהביא להקמת יישוב גדול ומבוסס.

ב. שאלת ידע

הציגו שני ביטויים מהכרזת העצמאות לאופי הדמוקרטי של מדינת ישראל.

התשובה:

1. הכרזה על קיום בחירות.
2. הבטחה לשוויון זכויות חברתי ומדיני לכל אזרחיה, ללא הבדל דת, גזע ומין.

ג. שאלת אירוע חד צדדי

משרד החוץ מינה שגרירה ישראלית חדשה במצרים. בטקס המינוי אמרה השגרירה החדשה כי היא שמחה שהיחסים של מדינת ישראל עם מצרים יציבים וטובים, והיא באה עם מסר של שלום וידידות מהעם הישראלי לעם המצרי, ותפעל להגדיל את היקף היחסים בין ישראל למצרים.

צינו והציגו את הפנייה מבין הפניות לגורמים שונים בהכרזת העצמאות שמתממשת בקטע.

צטטו מן הקטע משפט ממנו לומדים שפניה זו באה לידי ביטוי בקטע.

הסבירו כיצד פניה זו באה לידי ביטוי במשפט שציטטתם.

התשובה:

צינו: פניות למדינות השכנות.

הצינו: פניה למדינות שכנות: מושיטים יד לשלום ולשכנות טובה, לשיתוף פעולה במאמץ לקדם את המזרח התיכון כולו.

צטטו:

"אמרה השגרירה החדשה... והיא באה עם מסר של שלום וידידות מהעם הישראלי לעם המצרי, ותפעל להגדיל את היקף היחסים בין ישראל למצרים".

הסבירו:

הפנייה שמתממשת בקטע היא למדינות השכנות. השגרירה הישראלית החדשה במצרים מבטאת בדבריה את חיזוק השכנות הטובה ואת הושטת היד לשלום בין ישראל למצרים. בדבריה היא מבקשת לחזק את היחסים בין שתי המדינות.

